

MONUMENT PROF. DR. A. DE FROE 1907-1992

Hans van Houwelingen 2013/16

Mateloze wetenschappelijke moraal

Prof. Dr. A. de Froe 1907-1992

Inleiding

De Universiteit Van Amsterdam (UVA) en de Koninklijke Nederlandse Academie van Wetenschappen (KNAW) hebben in 2012 het initiatief genomen om een monument op te richten voor Prof. Dr. A. (Arie) de Froe (1907-1992), hoogleraar antropobiologie en menselijke erfelijkheidsleer aan de UVA, van 1973 tot 1977 tevens rector magnificus. In de Tweede Wereldoorlog kwam De Froe, die als rassenkundig specialist door de nazi's werd hooggeacht, in verzet tegen de bezetter, waarbij hij zich schuldig maakte aan wetenschapsfraude. Tijdens de 'zuivering' van Nederland fraudeerde hij door Sefardische Joden als niet-Joden

aan te merken om daarmee hun deportatie te voorkomen. Onder deze omstandigheid week wetenschappelijke integriteit voor menselijke moraal.

Het initiatief voor dit monument stelt een aantal cruciale aspecten rondom tijd en timing aan de orde. Enerzijds moet de nagedachtenis aan Arie de Froe de tijd doorstaan; zoals het een monument betaamt wordt een poging ondernomen de gedachten aan deze wetenschapper levend te houden, hem te redden uit de greep der vergetelheid. Anderzijds is een vaste omlijsting daarvoor, een tijdloos denkkader, niet voorhanden als gevolg van een in de tijd voortdurend verschuivende wetenschappelijke ethiek. Hoe we deze historische figuur moeten zien is allerm minst een door de geschiedenis uitgemaakte zaak. Integendeel, zijn nagedachtenis is onvermijdelijk omringd door hedendaagse ethische kaders en onlosmakelijk verbonden aan het huidige discours rondom wetenschappelijke integriteit. Dit postume monument positioneert Prof. Dr. A. de Froe als de genius van ethische dilemma's in de wetenschap.

Deontologie is de basis van de wetenschap en tegelijk haar achilleshiel. Rassenkunde en wetenschapsfraude - de twee belangrijke thema's in het geval van De Froe - kregen door de tijd heen andere dimensies. Het is onmogelijk om over dat verleden te oordelen zonder conflicterende hedendaagse morele perspectieven. Het actualiseren van deze historische wetenschapsfraude geeft bovendien een hedendaagse politieke dimensie aan het herdenkingsproces. Daarnaast vraagt 'het monument', als instrument voor herdenken, om kritische kanttekeningen: zowel de traditionele monumentale praktijk als het tegenmonument, dat enkele decennia geleden in zwang kwam, volstaan niet in deze tijd. Een hedendaagse monument vereist een transparante opbouw die continue reflectie toestaat, daar zelfs toe oproept.

Het uitgangspunt voor dit monument is de persoon op te voeren, de verzetsheld en de wetenschapper Prof. Dr. A. Froe, maar eveneens het wetenschappelijke dilemma dat hij personifieert. Kunst is het bij uitstek geschikte podium waarop de continue nervositeit waarmee wetenschap, ethiek en tijd zich verhouden ongestraft kan worden getoond en beoordeeld. Mijn voorstel is om de Collectie Fysische Antropologie - menselijke resten - die de in de eerste helft van de 20ste eeuw voor wetenschappelijk doel werd verzameld, maar thans onbruikbaar en gestigmatiseerd staat opgeslagen in het Amsterdamse depot van het Tropenmuseum, opnieuw naar de Universiteit van Amsterdam te verhuizen en ten dienste van de wetenschap te stellen - als monument voor Arie de Froe. Deze tekst is de opmaat tot een discussie over dit voorstel.¹

¹ Deze toelichting is geschreven bij het ontwerp van Hans van Houwelingen, n.a.v de opdracht van de jury van de UVA en KNAW voor het ontwerpen van een monument voor

Context

“Wetenschap, u bent aan de beurt” zei de Amsterdamse burgemeester Van der Laan bij aanvang van het symposium over Arie de Froe op 30 oktober 2012 in de KNAW te Amsterdam, waarmee hij doelde op het populisme dat ons in zijn greep heeft. Net als politiek, kunst, sport, kerk en rechtspraak ontkomt nu ook de wetenschap niet aan het vergrootglas van de media en het volksgericht. Dat dit symposium de postume verering van een fraudeerende wetenschapper betreft was dan ook geen toeval maar een geplande tegenzet: De Froe fraudeerde voor een evident goed doel. Het inbrengen van menselijke moraal als criterium voor wetenschappelijke integriteit is een populistisch koekje van eigen deeg: het humane aspect ontnemt het zicht op het onfeilbaar geachte systeem. De vraag naar het motief van de fraudeur vermijdt immers de vraag of de wetenschap zelf nog betrouwbaar is nu er frequent wordt gefraudeerd. Prof. Dr. A. de Froe is in dit verband de perfecte afgevaardigde, hij redde joden uit de handen van de Duitsers door te sjoemelen met de door de nazi's geliefde rassenleer. Er is alom begrip voor zijn handelswijze. Hij werd in 2006 postuum geëerd met de *Yad Vashem*-onderscheiding, het Holocaustmuseum in Jeruzalem verklaarde hem tot *Rechtvaardige onder de Volkeren*, en thans wacht hem een monument.

Uiteraard is De Froe's heldhaftig academische verzet tegen de Nazi's een goede reden om hem met een monument te eren. Maar hier blijft het niet bij. Dit monument brengt een personage ten tonele dat kanttekeningen plaatst bij de

Prof. dr. Arie de Froe. Deze jury bestaat uit: Prof. dr. ir. Louise O Fresco, college van bestuur WUR KNAW, voorzitter Raad van Bestuur Wageningen U&R; Prof. dr. Abram de Swaan, emeritus universiteitshoogleraar aan de UVA en socioloog; Prof. Hans Ulrich Jessuren d'Oliveira, emeritus hoogleraar rechtsfilosofie, Europees recht, migratierecht en internationaal privaatrecht; Dr. Joop Goudsblom, socioloog; Dr. Koen Hilberdink, hoofd afdeling Genootschap KNAW; Prof. Dr. Marcel Levi, Hoogleraar AMC-UVA/voorzitter Raad van Bestuur AMC.

De realisering van dit ontwerp vereist, vanwege zijn gevoelige materie, een breed draagvlak. Na de goedkeuring van het ontwerp door de jury in 2013 hebben de kunstenaar en de opdrachtgever reacties geïnventariseerd van relevante instanties en deskundigen. Support is toegezegd door de colleges van bestuur van: de Universiteit van Amsterdam (UVA), de Koninklijke Academie van Wetenschappen (KNAW), het Academisch Medisch Centrum (AMC), Instituut voor Oorlogs-, Holocaust- en Genocidestudies (NIOD). Eveneens is support toegezegd door gerenommeerde antropologen: Prof. dr. J.W.M. Roebroeks archeoloog aan de Faculteit Archeologie, Human Origins aan de Universiteit van Leiden; Prof. dr. R.H.A. Corbey, filosoof en cultureel antropoloog aan de Faculteiten Archeologie en Geesteswetenschappen van de Universiteit Leiden, universitair hoofddocent wijsgerige antropologie aan de Universiteit van Tilburg; Dr. L.P.H.M. Buskens, cultureel antropoloog en islamoloog aan de Faculteit der Geesteswetenschappen en de Faculteit der Rechtsgeleerdheid van de Universiteit Leiden. Een aantal deskundigen hebben toegezegd aan het gesprek over dit monument te willen bijdragen: Dr. Machteld Roede, fysisch antropoloog, co-auteur van de recente biografie over Arie de Froe: *Ontjoodst door Wetenschap*; Dr. M. Couttenier, historicus en antropoloog aan het Koninklijk Museum voor Midden-Afrika, Tervuren; Koos van Brakel, hoofd collectiebeheer Nationaal Museum van de Wereld, voormalig hoofd collecties van het KIT; David van Duuren, voormalig conservator van het KIT, auteur van *Physical anthropology reconsidered, Human remains at the Tropenmuseum* (KIT publishers 2007).

integriteit van de wetenschap. De Froe wordt niet geëerd ondanks zijn fraude, maar juist omdat hij fraudeerde. Voor alleen zijn wetenschappelijke verdiensten zou geen monument worden opgericht. Tegelijkertijd wil de universiteit ook geen uithangbord voor fraude zijn en moeten de wetenschappelijke verdiensten van De Froe daar garant voor staan. Wat er over hem geschreven is, in het symposium over hem werd gezegd, alsook de citaten van hemzelf, getuigt van deze ambivalentie. Men onthult zijn zwendel om die optimaal te minimaliseren. Ongetwijfeld fraudeerde hij, maar gezien de context kijken we er graag anders naar. De Froe krijgt een monument voor zijn werk ten koste van de wetenschap, ten dienste van de wetenschap. Hij wordt postuum het gezicht van een actueel dilemma: de *Nederlandse Gedragscode Wetenschapsbeoefening van de Vereniging van Universiteiten* wordt steeds vaker geschonden en wordt daarmee steeds minder houdbaar. Wordt er gefraudeerd ondanks de huidige ethische code, of dankzij?

“Wen er maar aan” zei de burgemeester. In het volle licht van de huidige tijd ontkomt de wetenschap niet aan politieke en tendentieuze moraal. De Froe is de personifiëring van het labirint waarin wetenschap, ethiek en tijd verward zijn. Hij verenigt een wirwar van ethische gezichtspunten, die voortdurend veranderen en nooit vaste grond krijgen. Zijn monument is niet tijdloos, maar speelt zich juist af in ‘contra-tijdloosheid’: een tijdsframe waarin verleden, heden en toekomst elkaar geen moment met rust laten. Het monument voor Arie de Froe wordt dan ook geen doofpot maar zet het continue spanningsveld tussen wetenschap en samenleving juist in de spotlights.

Timing

Tot 2010 kwam wetenschapsfraude weinig onder de publieke aandacht. De politisering van de wetenschap stak de kop op nadat bekend werd dat Diederik Stapel, hoogleraar sociale psychologie aan de Universiteit van Tilburg, op grote schaal onderzoeksresultaten had gemanipuleerd en in zijn publicaties veelvuldig gebruik had gemaakt van verzonden data. Op 9 november 2011 leverde Stapel zijn doctorstitel in. Hij werd in 2013 veroordeeld tot een taakstraf van 120 uur wegens het grootschalig vervalsen van wetenschappelijke resultaten. In het eindrapport van de commissie-Levelt, die de zaak uitzocht, werden ook coauteurs, promotiecommissies en reviewers van vakliteratuur onzorgvuldigheid verweten. De geest was uit de fles. Vanaf dat moment barst een mediaoffensief los over wetenschappelijke integriteit. De universiteit heeft plotseling een bevlekt blazoen, wetenschappers worden publiekelijk ter verantwoording geroepen. Met de hete adem van de pers in de nek wordt de ene na de andere fraude bekend in

een poging het imago van het betreffende instituut te redden.

Wetenschapsfraude werd hot. In korte tijd wordt een ware waslijst van wetenschappelijk wangedrag geopenbaard, waarbij de fraudeurs veelal aan de schandpaal van de media belanden.²

De Froe's wetenschapsfraude dateert uit 1942. Leden van de Portugees-Israëlitische Gemeente lieten tegen betaling een antropobiologisch onderzoek doen dat tot de conclusie moest leiden dat Portugese Joden geen echte Joden zijn. Dr. Arie de Froe, die voor individuele gevallen al enkele attesten met deze strekking had afgegeven, werd gevraagd dit onderzoek te verrichten. In augustus 1943 verschijnt De Froe's rapport bij het Anatomisch-Embryologisch Instituut van de Universiteit van Amsterdam, waar hij werkte, onder de titel *Die Anthropologie der sogenannten portugiesischen Juden in den Niederlanden*. De Froe baseert zijn rapport grotendeels op schedelmetingen. Meer dan dertig uiterlijke kenmerken alsook karaktertrekken leiden tot de conclusie dat Sefardische (Portugese) Joden tot de Westmediterrane rassen of het Alpiene ras behoren, en niet tot het Joodse ras. Volgens het rapport zijn de Sefardische Joden in de late middeleeuwen volledig opgegaan in de Iberische bevolking toen ze daar verplicht werden zich te kerstenen, of anders te vertrekken. Met hun thans gefortuneerde maatschappelijke status en beheerste karakter, zegt De Froe, hebben ze zich in Nederland in de eerste helft van de twintigste eeuw voornamelijk vermengd met niet-Joden. Mits zij zich in Nederland niet hadden vermengd met Asjkenasische Joden, hoefden ze dus niet te worden onderworpen aan de anti-Joodse maatregelen. Aan het rapport wordt een fotoalbum toegevoegd met Portugese Joden in voor- en zijaanzicht.

² In 2011 meldt de Raad van Bestuur van het UMC St. Radboud in Nijmegen dat een senior onderzoeker is ontslagen nadat hij oncontroleerbaar en mogelijk onjuist heeft gehandeld bij het verzamelen van onderzoeksgegevens. Diezelfde maand maakt het Erasmus Medisch Centrum in Rotterdam bekend dat hoogleraar Don Poldermans, die onderzoek deed naar bloedwaarden en voorspelbare complicaties bij vaatoperaties, is betrapt op wetenschapsfraude en wordt ontslagen wegens schending van de wetenschappelijke integriteit. Patiënten bleken niet aan de wetenschappelijke criteria te voldoen en herhaaldelijk waren gegevens gefingeerd of niet meer te achterhalen. De Erasmus Universiteit in Rotterdam maakt in 2012 bekend dat twee wetenschappelijke artikelen worden teruggetrokken van professor Dirk Smeesters. De hoogleraar Consumentengedrag en Samenleving heeft data zodanig geselecteerd dat de gezochte effecten statistisch significant werden. Smeesters neemt zelf ontslag. In 2013 wordt een bio-medicus, eerder verbonden aan de Universiteit Leiden, door de Vrije Universiteit Brussel ontslagen vanwege fraude bij onderzoek naar epilepsie. Hij had tegenvallende resultaten van dierproeven gemanipuleerd. Het LUMC in Leiden trekt twee wetenschappelijke publicaties terug van een onderzoekster van de afdeling reumatologie en ontslaat haar omdat zij laboratoriumonderzoek heeft gemanipuleerd. Het zijn slechts enkele voorbeelden uit een lange lijst van lichte tot ernstige gevallen van wetenschapsfraude. In 2012 publiceert wetenschapsjournalist Frank van Kolfschoten zijn bundel *Ontspoorde wetenschap* waarin alle gevallen van wetenschapsfraude in Nederlandse universiteiten sinds 2005 zijn samengevat, compleet met strafmaat.

De Froe zegt later over het rapport: "Ik kwam op het idee om ze allemaal te helpen. Het idee bestond naar mijn mening ook reeds bij de juristen. Ik geloof dat daarover een historisch document bestaat. Waarom zouden wij niet proberen anthropologisch te bewijzen, dat zij geen zuivere Joden waren. En dat is dat rapport van mij geworden. Ik heb het fysisch en psychologisch behandeld. [...] Alles is waar wat er in staat. Laat ik liever zeggen: het is niet onwaar." Aanvankelijk accepteerden de Duitsers De Froe's rapport over de Portugese Joden, toch overleefden maar weinig van hen. "Toen wij zagen dat het fout ging, hebben wij ze gezegd: jullie moeten dit beschouwen als een tijd, dat jullie langer hebben kunnen blijven, maar nu moeten jullie zien onder te duiken. De mensen hebben het echter niet willen geloven."³ Velen hadden zich vastgeklampt aan hun niet-Jood status, doken niet onder, maar werden alsnog geclassificeerd in het *Rassisches Untermenschentum* en gedeporteerd.

In september 2012 - een maand voor het Arie de Froe symposium - bracht de Commissie Onderzoeksgegevens van de KNAW haar rapport *Zorgvuldig en integer omgaan met wetenschappelijke onderzoeksgegevens* uit, waarvoor Stapels fraude de aanzet had gegeven. Het rapport stelt scherpere gedragsregels voor die wetenschappelijk wangedrag moeten voorkomen. In diezelfde periode publiceert Stapel zijn autobiografie *Ontsporing*, met zijn eigen visie op de fraudezaak. Hij gaat uitgebreid in op zijn drijfveren, blijkt geenszins uit het veld geslagen en is een nieuwe wetenschappelijke carrière gestart buiten de universiteit. Stapel had zijn doctorstitel ingeleverd, is dan niet langer gehouden aan een universitair protocol en creëert een eigen markt met behulp van de faam die hij had verworven met het spectaculair wetenschappelijk onderzoek uit zijn tijd als hoogleraar. Stapel: "Ik werk als tekstschrijver, personal coach, strategisch adviseur voor bedrijfsanalyse, concurrentieanalyse, visieontwikkeling, vormgeven en het concreet implementeren van strategische plannen. Allemaal nieuw en anders dan ik gewend was, maar met mijn achtergrond op het gebied van theorie, psychologie en gedragseconomie en mijn ervaringen, heb ik een aparte, vaak verfrissende kijk op dingen." Stapel stapt handig in de grijze ruimte tussen de gedragsregels van de universiteit en de regels van de vrije markt. Overal waar institutionele disciplines worden onderworpen aan tendentieuze moraal ontstaan tegenwoordig dit soort vruchtbare niches.⁴ *Vleesprofessor staat graag in de*

³ Jaques Presser, uit een ongedateerd interview met Arie de Froe, Instituut voor Oorlogs-, Holocaust- en Genocidestudies (NIOD)

⁴ In de mediaspotlights bepalen politici alvast hun toekomst in het bedrijfsleven; chef-koks maken faam met vrijwillig inleveren van hun Michelinsterren; politiechefs dicteren de strafmaat in de rechtspraak; advocaten gedragen zich als tv-reporters; tv-verslaggevers

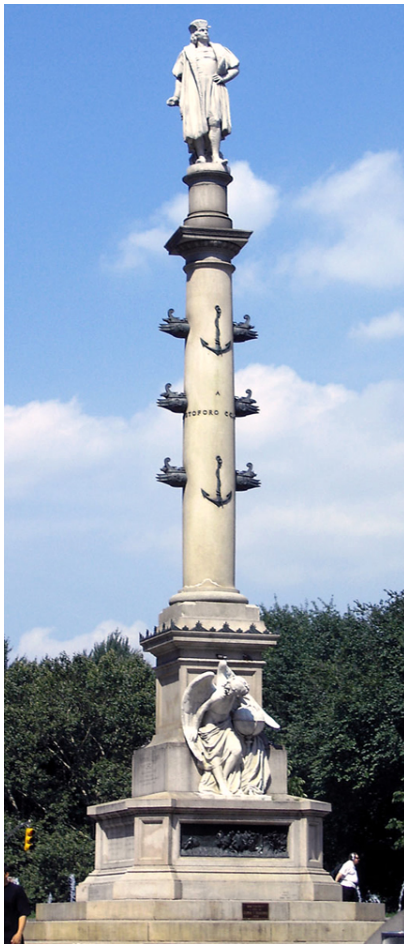
schijnwerpers kopte NRC-handeldblad vanwege een 'ronkend mediaspektakel' rondom de Londense presentatie van de labburger, een laboratorium-hamburger van kweekvlees. Nadat overheidsfinanciering in 2009 was gestopt en hoogleraar Mark Post de sensatiepers had ontdekt kwamen de investeerders om het project verder te financieren vanzelf. Post overwoog zelfs een tv-krimi met kweekvlees om zijn onderzoek zeker te kunnen stellen. Het meest bizarre voorbeeld van deze trend is patholoog anatoom Gunther von Hagens en zijn Madame Tussauds-achtige succesketen *Bodyworlds*. Onder de verleidelijke titel *The Happiness Project* worden in tv-commercials jonge kinderen met geplastificeerde menselijke lijken opgevulijkt en Von Hagens permanente filiaal op het Amsterdamse Damrak in de markt gezet. Het Institute for Plastination in Heidelberg heeft een speciaal lichaamsdonatieprogramma voor deze attractie, waar zich inmiddels meer dan 13.000 mensen hebben aangemeld die hun lichaam na hun dood ter beschikking willen stellen aan deze vorm van wetenschap.

Het academische adagium dat excellentie en concurrentie tot verbetering leidt stelt haar integriteitscodes zwaar op de proef. Universiteiten vechten om de beste studenten en onderzoekers vanwege de subsidies die publicaties in toptijdschriften binnenhalen. Wetenschappelijke tijdschriften, op hun beurt, strijden om spectaculaire, veel geciteerde artikelen om hun marktpositie te verbeteren. De wetenschap loopt niet meer in de pas met haar eigen moraal. Prestatiedruk, verstrengeling met het bedrijfsleven en politieke belangen prikkelen fraude. De excessen raken de fundamenteën van het systeem en de universiteit moet zich herbezinnen op haar rol in de samenleving. In november 2013 publiceren vijf vooraanstaande Nederlandse academici een manifest waarin zij stellen dat de wetenschap is dolgedraaid ten gevolge van een verouderd beeld van zichzelf en pleiten voor een geheel nieuwe opzet.

De Froe onttrok zich aan de wetenschappelijke gedragscode, toen de samenleving ontregeld werd door de Duitse bezetting. Als de vijand zich aan geen enkele ethische code houdt, waarom zou een wetenschapper dat dan wel doen? Maar welk moreel appèl doet de samenleving op wetenschappers als die ontregeling van binnenuit komt, als de oorzaak besloten ligt in haar eigen culturele, economische en politieke dynamiek? Moeten zij zich hun samenleving net zo aantrekken als De Froe dat deed? Of juist niet? Hoe moeten zij zich houden aan een universitair ethisch monopolie, als de samenleving andere gedragsregels voorschrijft? In deze delicate omstandigheid wordt bepaald welke

spelen eigen rechter, bn'ers worden museumconservator enz. Vanuit de relatieve onzichtbaarheid van hun eigenlijke discipline ontpoppen vaklui zich tot mediasterren en plukken daar de vruchten van.

wetenschapper een standbeeld krijgt of wie er aan de schandpaal gaat. Standbeeld en schandpaal zijn hier echter elkaars evenbeeld die de nervositeit onthullen waarmee de wetenschap, ethiek en tijd zich verhouden. De *Nederlandse Gedragscode Wetenschapsbeoefening van de Vereniging van Universiteiten* is geen autonoom instituut, want steeds opnieuw volgt zij uit de vraag welke wetenschap bij welke samenleving past.

Monument voor Columbus New York

Schandpaal Se Cathedralsquare Porto

Fysische antropologie

Hoe past Arie de Froe in onze samenleving en wij in die van hem? Rassenkunde, waaronder antropometrie en craniometrie - het door meting analyseren van lichamen, botten en schedels - was in zijn tijd een volstrekt achtenswaardige wetenschap. De Froe was als fysisch antropoloog thuis in de omgeving die werd gedomineerd door Duitse wetenschappers, in een context van sociaal-darwinisme en een sfeer van *Blut und Boden* en *Volksempfinden*. Tot 1938 waren Nederlandse fysische antropologen in nauw contact met Duitse collega's. Hoewel er ook Nederlandse wetenschappers waren die streefden naar raszuivering groeide aversie tegen de Duitse benadering van rasverschillen en de rigide eugenetische

idealen die leidden tot de op 15 september 1935 ingevoerde Neurenberger (Rassen) Wetten en resulteerden in de Holocaust.⁵ Maar het is niet eenvoudig om vast te stellen wat het zuiver wetenschappelijke verschil is tussen de ideeën van de nationaalsocialisten over raszuiverheid en die van anders gezinde eugenetici en in dit grijze gebied precies de grens te trekken tussen respectabele wetenschapsbeoefening en ideologische ontsporing, of om een overgang van het een in het ander aan te geven.⁶ Rassenkunde werd dikwijls onderworpen aan rassenleer. Objectieve onderzoeksresultaten met betrekking tot de menselijke variatie zijn vaak gebruikt voor politieke inmenging op het gebied van eugenetica en wetenschappelijk racisme. Koloniale geschiedenis en nazi-ideologie hebben de traditionele rassenkunde definitief besmet. Zij verschaftte immers, al dan niet gedwongen of misbruikt, het bewijs voor het onderscheid tussen de geciviliseerde blanke en de primitieve wilde en de *Über-en Untermensch*. Het is onmogelijk om rassenkunde los te zien gezien van die politieke dimensie. Het is vrijwel ondoenlijk om rassenkunde te bezien in het precieze licht van zijn tijd, omdat de huidige moraal een historisch perspectief vertroebelt. Iedere poging een beeld te krijgen van De Froe pingpongt verschillende tijden en verwacht ethische gezichtspunten. Zo is het tegenwoordig niet kies om - los van zijn rol in het verzet - de rassenkundige kwaliteit van De Froe te prijzen. Daarentegen sluit zijn praktijk juist goed aan bij de huidige tijd; hij fraudeerde immers in een vorm van wetenschap die nu weerzin wekt. Aan de ene kant deed hij wat ons goeddunkt: het Duitse racisme saboteren, wat een hedendaagse legitimering geeft aan zijn wetenschappelijke misstap en een moderne held van hem maakt. Terugkijkend echter is De Froe's heldhaftige antiracistische imago geheel te danken aan een wetenschappelijke praktijk die we nu racistisch vinden. De Froe verzette zich tegen de politiek van de nazi's maar niet tegen hun rassentheorie. Hij bestreed de vijand binnen een gedeelde doctrine.

In 1951 schrijft hij: "De veronderstelling dat wij aan de cijfers geknoeid zouden hebben is wel naïef. Wij hadden een tegenstander tegenover ons die gebruik kon maken en gebruik gemaakt heeft van een heel wat machtiger antropologisch apparaat dan waarover wij beschikten. Het is blijkbaar niet zo

⁵ In 1936 wees van Bork-Feltkamp (1893-1970), het Nederlandse boegbeeld van de fysische antropologie, op het ontbreken van een wetenschappelijke basis voor de Arische ras-doctrine en nam afstand van de Duitse propaganda voor het superras. Prof. J.A.J. Barge (1884-1954), hoogleraar anatomie en embryologie aan het Anatomisch Instituut in Leiden, doceerde in 1940 in zijn colleges fysische antropologie dat er geen homogeen Germaans superras bestaat, en de zogenaamde zuivere Ariër een mengeling is van een Oost-Baltische, Scandinavische en Zuid-Duitse oorsprong.

⁶ Stephan Snelders, Gerwina 30-2007. Op weg naar een 'germaansche' volksgezondheid. Nationaalsocialisme, erfelijkheidsleer en eugenetica in Nederland 1940-1945.

voor de hand liggend dat ook de waarheid ons wel eens in de kaart speelt. Welnu, daar waar de waarheid zo vriendelijk was, hebben wij er dankbaar gebruik van gemaakt. Het rapport is dan ook aanvaard, ook de conclusies. De Duitsers waren overtuigd.”⁷ Met diezelfde ‘waarheid’ werkte hij in 1940 ook als directeur van de *Stichting voor het bevolkingsonderzoek drooggelegde Zuiderzeepolders* dat samen met het *Instituut voor sociaal onderzoek van het Nederlandse volk* rassenkundig onderzoek deed om een bevolking te selecteren om de pas drooggelegde N.O. polder te gaan bewonen. Afkeer over de wanordelijke manier waarop eerder de Haarlemmermeerpolder was bevolkt bracht de Nederlandse overheid ertoe de bevolkingssamenstelling van de toen nog lege IJsselmeerpolders actief te willen sturen. De Froe deed schedelmeting op de plaatselijke bevolking in voormalige Zuiderzeeplaatsen, waaronder Schokland, en liet skeletten opgraven van mensen die in deze gesloten gemeenschap hadden geleefd en eigen rassenkenmerken hadden ontwikkeld.

Prof. Dr. A. de Froe (met hoed) bij het opgraven van skeletten van Schokland, 1940.

Ook genetici en eugenetici met een afkeer van de Duitse rassendoctrine streefden naar een praktische uitwerking van hun wetenschappelijke onderzoek. Er werd ook in niet nazi-kringen nagedacht over volkshygiëne op basis van

⁷ Arie de Froe, uit een brief aan professor David Cohen, voormalig voorzitter van de Joodse Raad, september 1951

erfelijke fundamenteën, gepleit voor verplicht medisch onderzoek bij een huwelijk of zelfs voor sterilisatie als humaan alternatief voor segregatie. Eugenetisch wetenschappelijk gedachtengoed trok vaak dwars door politieke scheidslijnen.⁸ De Froe was in 1938 als fysisch antropoloog gepromoveerd op zijn proefschrift *Meetbare variabelen van den menschelijken schedel en hun onderlinge correlaties in verband met leeftijd en geslacht*. Hij had hiervoor gebruik gemaakt van enige duizenden skeletten die bij het ruimen van de vroegere Oosterbegraafplaats aan de Amsterdamse Mauritskade waren vrijgekomen. Het *Nederlands Tijdschrift voor Geneeskunde* schrijft: "Dit proefschrift getuigt van grooten ijver en doorzettingsvermogen om uit een berg van getallen een aantal correlaties aan den menschelijken schedel, mede in verband met lichaamslengte en geslacht, te vinden. De schrijver is hierin krachtens zijn conclusies, geslaagd en somt een zeer groot aantal min of meer duidelijke correlaties op. Of deze correlaties voor de studie van den schedel van groote waarde zijn, is zeer voor discussie vatbaar. Het werk van De Froe is niet gemakkelijk te lezen, niet het minst door het zeer groote aantal afkortingen van de schedelmaten, waarin men eerst thuis moet raken. Het meest zullen zij ervan genieten, die een wiskundeknobbel bezitten". Het artikel schetst een goed beeld van het werk van De Froe in zijn tijd, waarbij geen ethische kanttekeningen worden geplaatst.

Het morele beeld van de fysische antropologie wordt gedomineerd door de koloniale geschiedenis en de holocaust. Rassenkunde wordt daarom ook meestal met die tijden geassocieerd. Maar het tijdperk De Froe kent een lange voorgeschiedenis van dubieuze rassenkundige speculaties, die niet zelden voortkwamen uit politiek en economisch opportunisme, en een naoorlogse ethische rehabilitatie in de moderne antropobiologie. De oude Grieken maakten al rassenkundige notities van vreemdelingen. Eeuwenlang werd gespeculeerd over vreemde wezens uit verre landen, zoals cyclopen, dwergen en reuzen. De ontdekkingsreizen aan het eind van de 15^e eeuw leidden tot een nieuw mensbeeld toen de verre volken meer op Europeanen leken dan gedacht. Lichamelijke verschillen zoals huidskleur, lichaamsbouw, haarstructuur en schedelvorm werden bestudeerd en vooral gekwalificeerd. Tot in de 19^e eeuw werden de 'wilden' als gedegenereerde afstammelingen van de mens beschouwd of als de eerste stap in de 'ascent to civilisation'. Het academische discours

⁸ Tot in 1941 waren de SS-arts Wouter Stroër en de joodse arts J. Sanders beide verbonden aan het in 1935 opgerichte medisch tijdschrift *Erfelijkheid bij de Mens*, in 1937 omgedoopt tot *Afkomst en Toekomst*.

volgde meestal de gangbare publieke opinie. De westerse suprematie bood al in de zestiende eeuw een handvat om kolonialisme en slavernij te rechtvaardigen. Vanwege de belangen van slavenhandelaren, bankiers, rechters en aanvankelijk ook de zending en missie werd de inferioriteit van de donkere mens met overtuiging verkondigd.⁹

De ontwikkeling van de fysische antropologie is nauw verweven met die van de anatomie. In de 15^e en 16^e eeuw gaf het kerkelijk gezag toestemming voor het ontleden van lijken van ter dood veroordeelden voor onderzoek naar de oorzaak van de pestepidemieën. De fysische antropologie begint ook in snijzalen en gekkenhuizen, waar men verbanden probeerde te leggen tussen het lichamelijk gestel van de mens en zijn geestelijke eigenschappen. Zoals de fysiognomie, in de late 18^e eeuw ontwikkeld door de Zwitserse predikant Johann Kaspar Lavater (1741-1801), die bepaalde dat het karakter van een mens besloten ligt in vorm van het gezicht. Het 'intelligente hoge voorhoofd' stamt uit die tijd. In die tijd raakte ook de frenologie in zwang, van de Duitse arts Franz Joseph Gall (1758-1828), waarmee men meende de ontwikkeling van de hersenen te kunnen aflezen aan de vorm van de schedel. De 'talen- of wiskundeknobbel' is daarvan overgebleven. De Nederlander Petrus Camper (1722-1789) ontwikkelde de antropometrie. In 1770 introduceerde hij de *angulus facialis*, de gelaatshoek, waarmee het vooruitsteken van de onderste helft van het gezicht (prognathisme) cijfermatig wordt aangegeven. Hoewel Camper zelf de gelaatshoek nooit als een criterium voor intelligentie beschouwde en zich uitsprak tegen blanke superioriteit, werden zijn ideeën generaties lang misbruikt om slavernij en racisme te rechtvaardigen.

Als het Darwinisme vraagtekens bij de schepping plaatst en het idee postvat dat de mensheid niet perse door Adam en Eva is voortgebracht maar op meerdere plekken tegelijk is ontstaan, wordt de bestudering van de schriftloze volken voornamelijk gericht op verkrijgen van inzicht in de 'oermensen'. Speculatieve theorieën uit de 19e eeuw over ras en intelligentie, huidskleur en temperament maken plaats voor een meer objectief en waarde vrij verzamelen van feiten - meten is weten. De fysische antropologie ging ervan uit dat één menselijke soort is onderverdeeld in verschillende rassen die zich onderscheiden door lichamelijke en psychische verschillen. Om wetenschappelijke verklaringen te vinden voor de grote verscheidenheid aan rassen werden duizenden levende en dode mensen opgemeten, geïnventariseerd en vergeleken. Talloze botten en schedels werden verzameld om een wereldwijd overzicht te krijgen van de verschillende rassen, rassenspreidingen en historische rasvermengingen. De door

⁹ Machteld Roede, *Rassen, Waan of Werkelijkheid?*, Ontjoodst door de Wetenschap, AUP.

de Zweedse anatoom Anders J. Retzius (1796-1860) in 1842 geïntroduceerde schedel- of hoofdindex werd alom toegepast. Antropometrie werd accurater toen een groot aantal precies gelokaliseerde meetpunten over het hele lichaam werd beschreven door Rudolf Virchow (1821-1902) en de Franse neuroloog Paul Broca (1824-1880). Er werden speciale meetinstrumenten ontworpen. Kleurenwaaiers en kleurenkaarten maakten het mogelijk huid-, oog- en haarkleur met een cijfer aan te geven. (De Froe zou later ook met deze technieken werken.)

Over de interpretatie van de enorme hoeveelheid verzamelde data ontstond nauwelijks overeenstemming - er was geen sluitende definitie van ras. Sommige theorieën stelden dat er drie mensenrassen waren, volgens andere waren er tientallen of honderden. De meeste conclusies werden ook snel achterhaald. Archeologisch en linguïstisch onderzoek wees uit dat veel theorieën over verspreiding en culturele diversiteit van etnische groepen onjuist waren. In 1972 stelde de geneticus R.C. Lewontin (1929) vast dat binnen een zogenaamde 'raciale' groep 94 procent van de fysieke menselijke variëteit te vinden is, terwijl de conventionele geografische 'raciale' groepen onderling slechts 6 procent verschillen. Voortdurende uitwisseling van genetisch materiaal heeft ervoor gezorgd dat de hele mensheid één soort is gebleven. In 1975 kwamen dertig vooraanstaande Europese fysisch antropologen bijeen in het Franse kasteel Saint-Germain-en-Laye voor een herwaardering, wat resulteerde in een officiële verklaring dat 'ras' een artificieel, obsoleet concept is, zonder biologische significantie.

Het meten van botten- en schedels verdween daarmee niet. Op specifieke terreinen wordt traditionele fysisch-antropologische expertise nog steeds ingezet, zoals bij forensisch of archeologische onderzoek om geslacht, leeftijd en gezondheidstoestand te indiceren, of op consultatiebureaus, in de orthodontie en de sport. Gedateerd fysisch-antropologisch onderzoek wordt soms ook weer actueel, zoals vingerafdrukken weer worden toegepast in paspoorten, en oogkleurkaarten bij forensisch onderzoek, nu DNA-technieken verfijnde persoonsonderscheidende daderprofielen kunnen opstellen. De oude fysische antropologie is echter op vele punten gelogenstraft en ingehaald. Tegenwoordig geven erfelijkheidsleer, biochemie, ecologie en ethologie nauwkeuriger inzichten waarmee het vak onherkenbaar is veranderd. Door andere politieke en wetenschappelijke inzichten is raszuiverheid in de antropobiologie geen thema meer en de racistische dimensie verdwenen. Er wordt zelfs niet meer van 'ras' gesproken maar van 'variabele genenfrequenties'. De leidende gedachte is dat 'ras' het product van de menselijke geest, niet van de natuur.

Het verbond tussen samenleving en wetenschap is herijkt. Desondanks wordt de wereld meer dan ooit geteisterd door xenofobie en etnische conflicten, ontstaan nieuwe vormen van slavernij en danst de wetenschap haar immer precare *pas de deux* met politieke en economische belangen. De enige zekerheid is een toekomst die zijn wetenschappers tart - want menskunde is een zaak van mensen. De Froe's verhaal staat niet op zichzelf maar ligt als een matrix over alle tijden met steeds weer andere gezichtspunten - een eindeloos verhaal over hoe we worden wie we zijn.

De Collectie Fysische Antropologie¹⁰

Dr. Arie de Froe was hoogleraar antropobiologie en menselijke erfelijkheidsleer aan de UVA tot 1977. De sector antropobiologie van de UVA is vanaf 1915 op verschillende manieren nauw verbonden is geweest met de verzameling fysisch antropologisch materiaal van het Koloniaal Instituut, de vroegere naam van het Koninklijk Instituut voor de Tropen (KIT) in Amsterdam. In 1915 werd docent medische cultuurgeschiedenis aan de UVA, Dr. J. P. Kleiweg de Zwaan (1875-1971) als fysisch antropoloog aangesteld in het toen pas opgerichte Koloniaal Instituut, om leiding te geven aan de 'Onderafdeeling Fysische Anthropologie'. Kleiweg de Zwaan had antropologisch onderzoek verricht bij de Minangkabau Maleiers in Nederlands-Indië waarop hij in 1908 cum laude promoveerde. In 1919 werd hij bijzonder hoogleraar in de antropologie en de geneeskunde van de inheemse bevolking van Nederlands-Indië, in 1924 buitengewoon hoogleraar en in 1932 gewoon hoogleraar in de antropologie. Zijn veldonderzoek in 1910 op het eiland Nias voor de westkust van Sumatra, dat hoofdzakelijk bestond uit het meten van hoofden, lichamen, botten en schedels, werd een klassieker. Gelaatsafdrukken van 42 Niassers uit dit onderzoek staan vandaag de dag in het Rijksmuseum in Amsterdam tentoongesteld. In 1939 leverde Kleiweg de Zwaan, bewogen door de naderende oorlog, vrijwillig zijn academische functies neer. Hij schrijft in 1939 over de fysische antropologie: "Zoo zij het, zij diene, de anthropologie, door vermeerdering onzer kennis betreffende den mensch en diens aanleg, door verbetering van het menschelijke, tot heil der menschheid!", en "Gebleken is dat nergens ter wereld volstrekt raszuivere volken voorkomen". Zijn assistente in het Koloniaal Instituut en eveneens aan de UVA verbonden fysisch antropoloog Dr. A. J. Van Bork-Felkamp (1893-1970) promoveerde in 1930 op de anatomie van zestig geprepareerde hersenen van Chinezen uit de collectie van de universiteit. Fysisch antropoloog Hendrik J. T. Bijlmer (1890-1959)

¹⁰ David van Duuren, *Physical anthropology reconsidered: Human remains at the Tropenmuseum*. Amsterdam: KIT publishers, 2007

promoveerde bij Kleiweg de Zwaan op resultaten van de Nieuw-Guinea expeditie uit 1920 en werd in 1933 privaat docent antropologie en erfelijkheidsleer van de mens aan de UVA.

Het Koloniaal Instituut wordt in 1949 omgedoopt tot het Koninklijk Instituut voor de Tropen. Kleiweg de Zwaan wordt opgevolgd door Prof. Rudolf. A. M. Bergman (1899-1967), die vanwege deze functie aan de UVA wordt benoemd tot bijzonder hoogleraar in de Tropische Anthropologie. Deze benoeming was een voortzetting van de leerstoel van Kleiweg de Zwaan, maar bracht ook vernieuwing. De Duitse *Völkerkunde* was door de oorlog in diskrediet geraakt ten gunste van Amerikaanse culturele antropologie. Bergman was een van de ondertekenaars van de UNESCO-verklaring van 1951, *Statement on Race*, waarin het gebruik van de term ras werd verworpen. De laatste wetenschappelijke expeditie waarin klassiek fysisch antropologisch onderzoek werd gedaan vond plaats in 1959. Het hoogtij van de oude fysische antropologie was voorbij en het KIT vervreemde van de collectie fysisch antropologisch onderzoeksmateriaal. Desondanks bleef de verzameling menselijk materiaal groeien tot in 1964.

Bergman werd in 1962 opgevolgd door Dr. J. van Baal (1909-1992), oud-gouverneur van Nederlands Nieuw-Guinea en vanaf 1960 hoogleraar culturele antropologie, eerst aan de UVA en vervolgens ook aan de Rijksuniversiteit Utrecht. Deze vernieuwer had niet veel op met 'dat schedelgedoe' en wilde het museum laten aansluiten bij de moderne wereld. Met de opheffing van de Afdeling Fysische Antropologie binnen het KIT in 1964 kwam een eind aan het systematisch verzamelen van menselijke resten. De verzameling van botten, schedels, preparaten, gipsafgietsels en instrumenten, die vanaf 1906 was opgebouwd, werd vanaf dat moment onbruikbaar.

In 1973 werd besloten om de Collectie Fysische Antropologie onder te brengen bij een ander instituut of museum, dat ze voor eigentijds onderzoek en exposities zou kunnen gebruiken. Museum Vrolik, onderdeel van de Vakgroep Anatomie en Embryologie van de Faculteit der Geneeskunde van de UVA, kreeg de collectie in langdurig bruikleen, waar zij ten dienste zou staan van wetenschappelijk onderzoek en het onderwijs en een "functioneel onderdeel zal uitmaken van het Museum Vrolik". De collectie verhuisde naar het AMC, maar werd nooit gebruikt, zelfs niet uitgepakt. In 1996 verzocht het KIT tevergeefs het bruikleencontract om te zetten in een schenkingscontract. In 2002 werd de bruikleen beëindigd omdat het materiaal "van weinig of geen wetenschappelijk nut is voor de toekomst voor het museum, gezien zijn specialisatie in de

historische pathologie van de westerse mens". Een jaar later stond de Collectie Fysische Antropologie weer in het depot van het Tropenmuseum.

Inmiddels werd een intense ethische discussie gevoerd over de museale status van menselijke resten in publieke verzamelingen. Nadat in de jaren zestig de wetenschappelijke interesse in de collectie verdween groeide nu de postkoloniale kritiek op het in bezit hebben van dit materiaal. Volken en etnische groepen richtten zich in toenemende mate op het eigen erfgoed en herstel van hun onderdrukte of verloren gegane culturele- of groepsidentiteit. In de volkenkundige musea nam de gène toe over de westerse dominantie en civilisatiezucht, met als gevolg dat het oude rassenkundige materiaal een racistische bijsmaak kreeg. Zo werd het KIT verantwoordelijk voor een wetenschappelijk nutteloze en ethisch onverantwoorde collectie. Thans buigt het instituut zich over de vraag waar en op welke wijze een goede eindbestemming voor deze *Fremkörper* is te vinden.

Ter voorbereiding werd de collectie in 2003 opnieuw geïnventariseerd, ingedeeld en gedocumenteerd. De oude inventarislijst was niet op orde vanwege verkeerde indelingen, vreemde samenvoegingen, hiaten en vermiste collectienummers. Er bleek weinig samenhang tussen de objecten - van een gemummificeerde Peruviaanse hand tot Amsterdamse foetussen - omdat het materiaal veelal uit giften bestaat, die ongeacht de bron en de culturele of historische context allen waren samengebracht op de afdeling fysische antropologie. Aan de algemene oproep van het Koloniaal Instituut in 1915 om menselijk materiaal op te sturen was door velen gehoor gegeven, maar veel objecten waren ondeskundig en met gebrekkige onderzoeksmethodes verzameld. De gegevens waren meestal amateuristisch verworven, slecht bruikbaar en zijn verder ook nauwelijks uitgewerkt. Veel objecten zijn dan ook niet strikt fysisch antropologisch, in de zin van studiemateriaal voor de vergelijkende anatomie of fysiologie. Ondanks alle moeilijkheden werd de inventarisatie in 2005 afgerond en staat sindsdien de Collectie Fysische Antropologie, op serie gesorteerd in gelabelde dozen, klaar voor vertrek. Om dit proces in goede banen te leiden liet het KIT een aantal keuzen in aanmerking komen: repatriëring, vernietiging of schenking aan een andere instelling.

Ondanks de grote zorgvuldigheid waarmee te werk is gegaan lukte het niet om de collectie van de hand te doen. Dertien jaar later staat zij nog steeds in het depot van het KIT te wachten op een overtuigend en houdbaar ethisch programma voor afstoting. Alle opties om menselijk materiaal van de hand te doen blijven omgeven met complexe, gevoelige, soms paradoxale voorwaarden en mogelijke gevolgen. Net als in de kwestie De Froe is het niet mogelijk te

oordelen zonder dat morele perspectieven uit het verleden, het heden en de toekomst conflicteren - ieder argument krijgt vroeg of laat te maken met een tegenargument. Er wordt gezocht naar een academisch correct model om de collectie af te stoten, zonder tegenstellingen en conflicten, maar het ligt in de aard van de wetenschap dat het hier zo'n model niet bieden kan.

Collectie fysische antropologie, KIT Amsterdam 2013

Ontwerp voor het monument van Arie de Froe

De kunst kan zo'n model wél bieden! Het is immers de aard van de kunst een werkelijkheid te tonen van onverenigbare tegenstellingen - kunst is meester van de paradox. Als de Collectie Fysische Antropologie beschouwd zou worden als kunstwerk dan zou haar intrinsieke conflict zich laten lezen als haar betekenis en zich openbaren als haar schoonheid. Dit erfgoed hoeft niet te worden verstoten uit de academische context, op het podium van de kunst kan het, in al zijn facetten, wederom, zijn bijzonder wetenschappelijk nut bewijzen. Juist in een tijd waarin wetenschappelijke ethiek langs de meetlat wordt gelegd is de Collectie Fysische Antropologie intrinsiek van grote wetenschappelijke waarde, die bij

uitstek op het podium van de kunst geopenbaard kan worden. Niet om vanaf daar naar een kunstzinnige andere werkelijkheid te kijken, maar om door de ogen van de kunst te kijken naar werkelijke contouren van de wetenschap. De methodiek van de kunst biedt een andere blik op deze collectie, reikt een wijze van reflectie aan die op andere podia niet bestaat. Een feilloos geacht academisch systeem kan per definitie zijn feilen niet incorporeren, maar de kunst kan dat wel. De universiteit heeft geen gedragscode voor het schenden van de gedragscode, er is dus ook geen gedragscode is voor het plegen van fraude, maar op het platform van de kunst kunnen die intrinsieke pijnpunten van de wetenschappelijke ethiek in openheid en straffeloos bestaan. Het monument is daartoe het geëigende artistieke medium, Arie de Froe is de geëigende personifiëring van academische dilemma's, de Collectie Fysische Antropologie is het harde bewijs dat de wetenschap, De Froe en kunst verbindt.

Het UVA-bestuur heeft in oktober 2015 het voorstel aangenomen en laten weten het belangrijk te vinden dat de Collectie Fysische Antropologie, die in de eerste helft van de 20ste eeuw voor wetenschappelijke doeleinden is verzameld en thans onbruikbaar en gestigmatiseerd staat opgeslagen in het depot van het Tropenmuseum, weer naar de universiteit verhuist en opnieuw ten dienste van de wetenschap wordt gesteld, als monument voor Arie de Froe. Het monument bestaat uit een hoeveelheid afsluitbare gegalvaniseerde stalen dozen, allen met dezelfde geperforeerde tekst: MONUMENT PROF. DR. A. DE FROE 1907-1992. In de stalen dozen bevinden zich de kartonnen dozen met collectieonderdelen, exact zo zij tussen 2003 en 2005 werden verpakt, geordend en geregistreerd. De collectie nummers van deze dozen, bijvoorbeeld: CAT 1 / SERIES 645, worden eveneens in geperforeerde letters en cijfers aan de zijkant van iedere stalen doos aangebracht. De dozen waarin de collectie thans is opgeslagen worden ongeopend in de stalen dozen geplaatst. Nadrukkelijk is er geen sprake van het openlijk exposeren van menselijke resten, alleen de buitenkant van de kartonnen doos is door de uitgespaarde (geperforeerde) letters in de stalen doos nog enigszins zichtbaar. Alle stalen dozen samen vormen het monument. Ze kunnen op verschillende manieren als bouwstenen worden gestapeld, al naar gelang situatie en locatie. Het monument is opzettelijk amorf ontworpen om mee te kunnen gaan met de rol die de tijd speelt in deze kwestie - het monument kan te allen tijde een andere vorm aannemen, anticiperen op een mogelijke toekomst waarin onderdelen van de collectie eventueel toch voor repatriëring in aanmerking komen of alsnog voor wetenschappelijk onderzoek gebruikt kunnen worden.

Alle gebouwen van de UVA zijn beoordeeld op hun geschiktheid als locatie voor het monument. In overleg met het bestuur van de UVA is de centrale entree ruimte van het nieuwe gebouw aan de Roeterstraat, dat in 2017 in gebruik wordt genomen, het meest geschikt bevonden (op de foto aangegeven met een rode pijl).

Nieuwbouw UVA, Roeterstraat Amsterdam

Hedendaags monument

Dit monument voor Arie de Froe herdenkt zijn historische academische verzet en plaatst gelijktijdig kanttekeningen bij het actuele wetenschappelijk-ethische discours, een dubbelperspectief dat hem niet alleen ontrukkt aan de vergetelheid maar ook tot wederopstanding in het heden maant. Deze dubbele focus geeft een hedendaagse politieke dimensie aan het proces van herdenken. In tegenstelling tot de traditionele monumentale praktijk waarbij de tijd bevroert, hanteert dit monument een notie van tijd waarin verleden, heden en toekomst in een kluwen zijn verweerd en nooit tot rust komen. Kunst is het unieke podium waarop de continue nervositeit waarmee wetenschap, ethiek en samenleving zich tot elkaar verhouden in volle glorie kan worden getoond. De problematische aspecten waarmee de herinnering aan De Froe is omgeven worden onverhuld geduid en in relatie tot elkaar gebracht. Het monument openbaart feiten, conflicten, gevoeligheden en paradoxen in diverse kruisverbanden en tijdsperspectieven en roept op tot reflectie. Voor een hedendaags monument is dat een vereiste.

Bronnen

David van Duuren, Physical antropology reconsidered: Human remains at the Tropenmuseum. Amsterdam: KIT publishers, 2007

Hans Ulrich Jessurun d'Oliveira, Arie de Froe's subversieve wetenschapsbedrijf: een herinnening, een reflectie

Dr. A. De Froe, Het waarmerk van de mens: essays over wetenschap en wijsbegeerte
Amsterdam: Meulenhof, 1951

Ontjoodst door de wetenschap, Hans Ulrich Jessurun d'Oliveira / Machteld Roede, Rassen Waan of Werkelijkheid?

Diverse kranten, bladen en internetbronnenBeeld

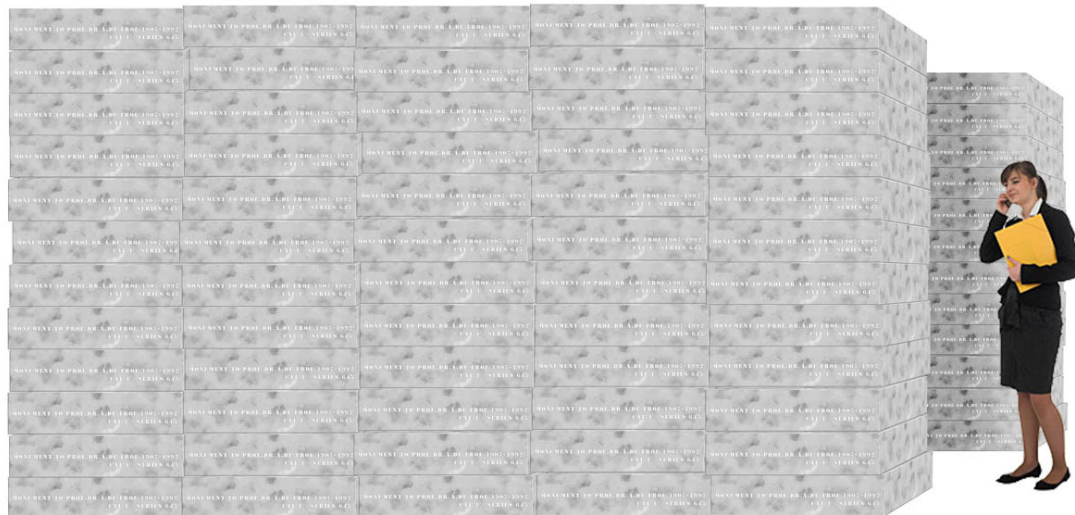
Afsluitbare gegalvaniseerd stalen doos waarin de tekst: MONUMENT PROF. DR. A. DE FROE 1907–1992 en de collectienummers in de zijkanten zijn geperforeerd.

Afsluitbare gegalvaniseerd stalen doos met daarin één van de kartonnen dozen waarin de Collectie Fysische Antropologie thans is opgeslagen.

Gesloten gegalvaniseerd stalen doos met daarin objecten van de Collectie Fysische Antropologie. De collectienummering correspondeert met die van het KIT.

Totaalbeeld van het Monument voor Prof. Dr. A. de Froe 1907-1992,
bestaande uit gestapelde gegalvaniseerd stalen dozen waarin de Collectie Fysische
Antropologie wordt bewaard. Alle dozen met de tekst: MONUMENT PROF. DR. A. DE FROE
1907-1992

